

PRAKTIČNE IZKUŠNJE PRI VZPOSTAVLJANJU, PREVZEMANJU, VZDRŽEVANJU IN UPORABI ZBIK OSEBNIH PODATKOV

Darija Plevel*

UDK: 351.755:004.3

Darija Plevel: Praktične izkušnje pri vzpostavljanju, prevzemanju, vzdrževanju in uporabi zbirk osebnih podatkov. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 4/2005, št. 1, str. 166-175.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

V prispevku želim predstaviti glavne zbirke osebnih podatkov, ki smo jih v Arhivu RS vzpostavili za pomoč pri uporabi arhivskega gradiva. Zbirke so nastale kot prepisi klasičnih kartotek že pri ustvarjalcu arhivskega gradiva ali kasneje ob urejanju in zbiranju gradiva. Predstaviti želim probleme in rešitve prevzemanja ter uporabo. Z upravljanjem teh zbirk smo pridobili dragocene izkušnje, ki jih bomo lahko uporabili pri odločitvah v zvezi s prevzemanjem elektronskega arhivskega gradiva.

UDC: 351.755:004.3

Darija Plevel: Practical Experiences made by Creation Transfer, Storage and Use of Personal Data Collections. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 4/2005, No. 1, pp. 166-175.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

In this paper the author presents the main personal data collections, created in the Archives of the Republic of Slovenia as a resource in order to give help with the use of archives. These collections were established from transcripts of classical index cards having already been at creating offices and agencies or having been arranged in archives later. Problems and solutions regarding their transfer and use are presented in this paper as well. Having dealt with these collections one gains valuable experiences that may be used to make decisions with regard to the transfer of electronic archives.

UVOD

Zaradi razvoja informacijske tehnologije in njenih posledic za družbo kot celoto, smo v arhivih izpostavljeni problemom, ki jih bomo lahko reševali le z novimi znanji, prilagojeno organizacijo in s podporo informacijske tehnologije. Odgovor na te probleme je bolj ali manj načrten razvoj računalniško podprtega informacijskega sistema od leta 1987 dalje. Del tega razvoja so nedvomno tudi zbirke osebnih podatkov. Področju upravljanja osebnih podatkov iz različnih razlogov ne posvečamo ustrezne pozornosti, posledica tega pa so delne, tehnološko zastarele in z različnih vidikov problematične rešitve. Kljub temu pa je vsaka posamezna rešitev dragocena izkušnja in korak proti uvajanju elektronskega poslovanja, kateremu se ne moremo izogniti.

Z vstopanjem v informacijsko družbo se povečujejo informacijske potrebe različnih javnopравnih institucij in posameznikov - uporabnikov »arhivske informacije«. Pri tem gre tako za:

---

* *Darija Plevel, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija.*

- javno delovanje institucije (obveščanje o poslovanju, dogodkih, spremembah), kot tudi za
- javnost arhivskega gradiva, ki ga hranimo v arhivih in je bistvo arhivske dejavnosti.¹

Na področju javnega delovanja Arhiva RS je večina strokovnih vprašanj rešena v okviru rešitev, ki so enotne za celotno državno upravo: sistem MFERAC² in spletne strani. V okviru sistema MFERAC so vodeni osebni podatki o zaposlenih in poslovnih partnerjih, sistem pa poleg tehnološke podpore uporabnikom preko zaprtih podatkovnih struktur in obrazcev rešuje tudi večino vsebinskih, pravnih ter varnostnih vprašanj. Pri spletnih straneh pa so ta vprašanja prepuščena posameznim institucijam. Spletni skrbniki pri Centru Vlade za informatiko nadzorujejo delovanje posameznih spletišč in v primeru težav opozarjajo lokalne skrbnike, odgovornost pa je na strani vsebinskih in tehničnih skrbnikov vsake posamezne institucije. Posledica takšne rešitve pa so spletišča, ki nimajo vsebin, ki jih določata Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (Ur. l. RS, št. 24/2003) in Zakon o varstvu osebnih podatkov (Ur. l. RS, št. 86/2004) in ne ustrezajo priporočilom Centra Vlade za informatiko. Spletne strani Arhiva RS kljub dejstvu, da se z njimi ponašamo že od leta 1995, niso nobena izjema, ker na njih ni mogoče najti vseh informacij, potrebne pa bi bile tudi tehnične prenove.

Prvi nivo javnosti arhivskega gradiva, ki ga hranimo v Arhivu RS je Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije. Dostopen je v dveh oblikah: preko pregledov in iskanj po podatkovni zbirki in v obliki Microsoft Word datoteke iz leta 1999. Drugi nivo so popisi arhivskega gradiva, ki prav tako iz različnih razlogov niso dostopni na spletni strani.³ Tretji nivo je digitalizirano arhivsko gradivo. Poseben primer popisov so zbirke osebnih podatkov, ki pa zaradi varstva osebnih podatkov ne morejo biti javne.

Zbirke osebnih podatkov so lahko sestavni del zbirk podatkov o arhivskem gradivu, lahko so del arhivskega gradiva, lahko pa nastajajo zaradi omogočanja uporabe arhivskega gradiva. V prispevku bosta obravnavani predvsem zadnji dve možnosti, s katerima imam osebne izkušnje. Arhiv RS ne upravlja z javno dostopnimi zbirkami osebnih podatkov.

PODATKOVNA ZBIRKA IN ZBIRKA OSEBNIH PODATKOV

Slovar slovenskega knjižnega jezika pri opisu gesla zbirka med drugim navaja: "sistematično urejena skupina predmetov, stvari, navadno istovrstnih", za področje elektrotehnike pa posebej: "podatkovna zbirka - urejena skupina podatkov pri (elektronskem) računalniku".

Informatiki običajno uporabljamo pojem baza podatkov, v smislu sodobnih sistemov za upravljanje baz podatkov različnih modelov (relacijski, objektni ...) in različnih proizvajalcev. Baza podatkov je mehanizem, večuporabniška, formalno definirana in centralno nadzorovana zbirka podatkov. Podatek je predstavitev informacije, informacija pa pomen, ki ga pripisujemo podatku. Podatki v bazi, ki se

---

¹ Natalija Glažar, *Organizacijsko komuniciranje arhivov - hraniteljev arhivskega gradiva*, Ljubljana, 2002, str. 88.

² *Enotni računovodski sistem Ministrstva za finance*.

³ *Pomembni izjema sta le popis zbirke filmov Slovenskega filmskega arhiva in podatki o krajih oz. katastrskih občinah grafičnega dela franciscejskega katastra*.

nanašajo na posamezno osebo, lahko omogočajo nedvoumno identifikacijo posameznika. Če je le mogoče, se pri obdelavah podatkov temu izogibamo. Da se izognemo pravnim vprašanjem varstva podatkov, podatke spremenimo v anonimne. Pri podatkih, s katerimi se srečujemo v arhivih, marsikdaj oseba ni določljiva že iz arhivskega gradiva, s katerim razpolagamo.

Zbirka osebnih podatkov je v 6. členu Zakona o varstvu osebnih podatkov (Ur. l. RS, št. 86/2004, v nadaljevanju ZVOP-1) opredeljena tako: Zbirka osebnih podatkov je vsak strukturiran niz podatkov, ki vsebuje vsaj en osebni podatek, dostopen na podlagi meril, ki omogočajo uporabo ali združevanje podatkov, ne glede na to, ali je niz centraliziran, decentraliziran ali razpršen na funkcionalni ali geografski podlagi; strukturiran niz podatkov je niz podatkov, ki je organiziran na takšen način, da določi ali omogoči določljivost posameznika.

PРАВNA VPRAŠANJA ZBIRK OSEBNIH PODATKOV

Ne glede na to, da namen članka ni obravnava pravnih vprašanj, povezanih z zbirkami osebnih podatkov, se mi zdi nujno opozoriti predvsem na posamezne člene Zakona o dostopu do informacij javnega značaja in že omenjenega ZVOP-1 ter na pravico do zasebnosti.

8. člen Zakona o dostopu do informacij javnega značaja (Ur. l. RS, št. 24/2003) določa: "Vsak organ je dolžan redno vzdrževati in na primeren način javno objavljati (uradno glasilo organa, svetovni splet, ipd.) ter dati na vpogled prosilcu po vsebinskih sklopih urejen katalog informacij javnega značaja, s katerimi razpolaga."

S 1. 1. 2005 je prenehal veljati Zakon o varstvu osebnih podatkov (Ur. l. RS, št. 59/1999, 57/2001 (59/2001 - popr.), 73/2004-ZUP-C, 86/2004), ki ima v svojem 5. členu med drugim zapisano: "Določbe tega zakona se ne uporabljajo:

4. za osebne podatke, vsebovane v knjigah, publikacijah in drugih gradivih, ki se shranjujejo v muzejih, knjižnicah, arhivih in podobnih javnih ustanovah, ter so javna in splošno dostopna."

V novem ZVOP-1 pa podobnega člena ni, zato moramo, ali zagotoviti že omenjeno anonimnost podatkov ali upoštevati 15. člen in 16. člena tega zakona, ki se glasita:

"15. člen

Upravljavec zbirke osebnih podatkov za vsako zbirko osebnih podatkov zagotovi katalog podatkov, ki vsebuje:

1. naziv zbirke osebnih podatkov,
2. upravljavca zbirke osebnih podatkov in njegov sedež,
3. pravno podlago vzpostavitve zbirke osebnih podatkov,
4. kategorije posameznikov,
5. vrste osebnih podatkov, shranjenih v zbirki osebnih podatkov,
6. pravno podlago za zbiranje osebnih podatkov,
7. način zbiranja osebnih podatkov,
8. namen zbiranja, obdelave, shranjevanja in uporabe osebnih podatkov ter pravno podlago namena,

9. čas shranjevanja in uporabe osebnih podatkov,
  10. omejitve pravic posameznikov glede osebnih podatkov v zbirki osebnih podatkov in pravno podlago omejitev,
  11. uporabnike osebnih podatkov, vsebovanih v zbirki osebnih podatkov,
  12. dejstvo, ali se osebni podatki iznašajo iz države, kam, komu in pravno podlago iznosa,
  13. opis zavarovanja.
16. člen

Upravljavca zbirke osebnih podatkov posreduje podatke iz prve, druge, četrte in pete točke prejšnjega člena ministrstvu pristojnemu za varstvo osebnih podatkov, ki v skladu z zakonom vodi katalog zbirk osebnih podatkov (skupni katalog podatkov), in sicer 15 dni pred vzpostavitvijo zbirke osebnih podatkov ali pred vnosom nove vrste osebnih podatkov."

Varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic (35. člen Ustave RS) je človekova pravica. Na evropski ravni to področje urejajo evropske direktive o zaščiti podatkov. Direktiva 95/46/ES Evropskega parlamenta in sveta z dne 24. oktobra 1995 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov⁴, govori predvsem o varovanju *pravice do zasebnosti pri obdelavi osebnih podatkov*. Pri vprašanju, kaj ima prednost – pravica do zasebnosti ali pravica javnosti do obveščenosti – je treba odločati za vsak primer posebej.

V arhivski zakonodaji je zasebnost posameznika urejena v povezavi z dostopnostjo. Tretji odstavek 41. člena Zakona o arhivskem gradivu in arhivih (Uradni list RS št. 20/97, popravek št.32/97) se glasi: "Javno arhivsko gradivo, ki vsebuje podatke o zasebnosti posameznika, postane dostopno za uporabo 75 let po svojem nastanku oziroma 10 let po smrti osebe, na katero se nanaša, če je datum smrti znan, kolikor ni z drugimi predpisi drugače določeno." V povezavi z zbirkami osebnih podatkov bi bilo lahko vprašljivo, kaj pomeni 75 let, po nastanku gradiva v primerih, ko posamezna zbirka nastaja več deset let in podatki o nastanku posameznega zapisa niso ohranjeni. Glede na hiter razvoj standardov in tehnologij pa je verjetnost, da bi se zapisi ohranili 75 let zelo majhna. Vprašanje pa je tudi, kot bom podrobneje razložila v nadaljevanju, ali bomo tedaj razumeli, kaj pomenijo posamezni podatki.

ZBIRKE OSEBNIH PODATKOV KOT DEL PREVZETEGA ARHIVSKEGA GRADIVA

Prevzeto arhivsko gradivo, ki predstavlja zbirke osebnih podatkov, se od preostalega arhivskega gradiva praviloma ne razlikuje. Razlike nastanejo le v primeru, ko je ta zbirka predana kot elektronsko arhivsko gradivo. Pojem elektronsko arhivsko gradivo razumem kot arhivsko gradivo, ki ga iz kateregakoli razloga ni možno ali smiselno prenesti na papir. Razlogi so lahko praktični ali tehnološki. Praktični razlog je lahko primer, da bi izpis predstavljal klasično kartoteko o več deset tisoč osebah, kar bi bilo brez informacijske podpore neobvladljivo. Tehnološki razlog pa primer, ko je arhivsko gradivo že nastalo v elektronskem okolju in ga ni mogoče enakovredno pretvoriti v analogno obliko (npr. baza znanja s kompleksnimi notranjimi povezavami ali elektronski podpis).

---

⁴ http://www.dostopdoinformacij.si/fileadmin/user_upload/Direktive_E_parlamenta_in_Sveta.pdf

Prvi primer prevzema elektronskega arhivskega gradiva, pri katerem sem sodelovala, je bil prevzem Registra oseb s statusom "DMB", maja 1996, oz. podatkov osebne kartoteke v zvezi z gradivom Slovenskega domobranstva, ki je prevzel Arhiv inštituta za zgodovino delavskega gibanja⁵ leta 1970. Gradivo oz. računalniške diskete je izročila Slovenska varnostno obveščevalna agencija. Prvi zapis, s katerim so želeli predati gradivo, je vseboval zgolj podatke o številu oseb in foto števil. Po nadaljnjih dogovarjanjih smo sestavili zapisnik o izročitvi in prevzemu arhivskega gradiva in prilogo: seznam disket s pripadajočo specifikacijo.

V konkretnem primeru ni bilo možno niti smiselno, prevzeti originalov skupaj s programsko opremo, kot to določa arhivski zakon. Originalni zapisi so bili del zbirke podatkov na centralnem računalniku, ki je bila na Ministrstvu za notranje zadeve še vedno v uporabi in bi, tudi v primeru, če se zbirka ne bi več uporabljala, predstavljala za nas stroškovno, tehnološko in kadrovsko neobvladljiv problem. Ob prevzemu nam izročitelj niti ni želel ali mogel zagotoviti podatkov o tem sistemu, pokazal pa nam je terminal, povezan s sistemom, in nekaj poizvedb. Pri posameznih predstavljenih poizvedbah me je presenetil predvsem odnos do napak oz. nedoslednosti v podatkih. Rezultat poizvedbe s konkretnim imenom in priimkom je praviloma dal več zadetkov, iz katerih je bilo mogoče sklepati, da za isto osebo obstaja več zapisov, kar so pojasnili z različnim izvorom podatkov. Ker so imeli osebe, ki so jih obravnavali pred seboj, jim ni bilo problem ugotavljati pravih podatkov, z urejanjem stanja v zbirki pa se niso nikdar ukvarjali.

Najpomembnejši podatki iz zapisnika o izročitvi in prevzemu so:

- podatki o povezavah z drugim arhivskim gradivom (predvsem z gradivom na papirju),
- podatki o gradivu, ki je ostal pri ustvarjalcu (kopije podatkov),
- seznam gradiva s specifikacijami,
- podatki o zaupnosti,
- vsebinski obseg prevzetega elektronskega gradiva (število zapisov o posameznih entitetah⁶).

V prilogi - seznam (popis) arhivskega gradiva pa mora biti poleg števila, opisa oznak medijev (npr. disket), imen datotek tudi specifikacija podatkov. Specifikacija podatkov mora biti usklajena s trenutno veljavnimi standardi za opis podatkovnih zbirk oz. modelov podatkov. Opis modela podatkov mora vsebovati opise vseh entitet in njihovih atributov⁷ ter vse okrajšave in šifre. V posameznih konkretnih primerih pa je attribute potrebno še dodatno opredeliti. V konkretnem primeru bi bilo smiselno pojasnilo o letu rojstva⁸ (dva znaka).

Po prevzemu so nujni naslednji ukrepi:

- varnostno kopiranje medijev in hramba na več lokacijah,

---

⁵ Zdej del Arhiva RS.

⁶ Slovenski izraz za entiteto je predmet podatkov, vendar se uporablja redko.

⁷ Slovenski izraz za atribut je element podatkov, vendar ni dovolj jasen in se redko uporablja.

⁸ Pri kasnejši obdelavi podatkov smo določili, da števila, manjša od 50 pomenijo 20. stoletje (npr. 1934), števila, večja ali enaka od 50 pa 19. stoletje.

- kontrola številčnih podatkov v dokumentaciji prevzema (če je mogoče z različnimi aplikacijami),
- preverjanje posameznih elementov podatkov (s sortiranjem preverimo mejne vrednosti - manjkajoči podatki, najmlajši, najstarejši; podvajanja; možna pa je tudi zahtevnejša kontrola - npr. računanje normalnih porazdelitev),
- vzorčno preverjanje zapisov, če gre za povezave z drugim gradivom.

Za bodoče prevzeme elektronskega arhivskega gradiva pa bi bilo smiselno zahtevati, da so digitalno podpisani, opremljeni s časovnim žigom ali le opremljeni z dodatnimi kontrolnimi podatki (npr. PGP⁹).

Odgovorni arhivist je od Slovenske obveščevalno-varnostne agencije oz. njenih naslednikov kasneje sam prevzemal elektronsko arhivsko gradivo. Pri prvem prevzemu podatkov o osebah na mikrofilmih smo zaradi napake pri pripravi podatkov s strani izročitelja prejeli le dve disketi, po zavrnitvi pa devet, brez podatkov o številu zapisov. Prav tako nismo prejeli podatka o številu zapisov za prevzem, opravljen leta 2000, ki smo ga prejeli in za uporabo pripravili leta 2003 ob aferi udba.net.

Za uporabo teh podatkov smo izdelali računalniški program-aplikacijo za pretvorbo v Dbase III+ in ustrezno Clipper aplikacijo za uporabo oz. iskanje.

Specifikacija podatkov oz. podatkovni model je naslednji:

Entiteta: oseba			
Ime atributa	Podatkovni tip	Velikost	Pomen
<u>cr</u>	integer		evidenčna številka
priim	char	16	priimek
ime	char	12	ime
leto	smalint		leto rojstva
mesec	smalint		mesec rojstva
dan	smalint		dan rojstva
obcr	char	20	občina rojstva
krajr	char	15	kraj rojstva
drzr	char	23	država rojstva
drzp	char	23	država bivališča
obcp	char	20	občina bivališča
krajp	char	40	kraj bivališča
deklpr	char	16	dekliški priimek
ocetim	char	12	očetovo ime
matpr	char	16	materin priimek
matime	char	12	materino ime
pokena	char	20	poklic 1
pokdva	char	20	poklic 2
narodn	char	14	narodnost
drzena	char	23	državljanstvo 1
drzdva	char	23	državljanstvo 2
zakst	char	8	zakonski stan
izobr	char	8	izobrazba
spol	char	6	spol

⁹ PGP (Pretty Good Privacy) je zelo razširjen program za zagotavljanje zasebnosti pri prenosu podatkov, ki ga je leta 1991 razvil Philip R. Zimmermann; uporablja šifriranje z javnim in privatnim ključem, ki bi v konkretnem primeru zagotavljala, da je prejeta vsebina natančno enaka tisti, ki jo je zapisal ustvarjalec.

Entiteta: fotodosje			
Ime atributa	Podatkovni tip	Velikost	Pomen
<u>cr</u>	integer		evidenčna številka
stfot1	integer		začetna številka dosjejev (OD)
stfot1	integer		končna številka dosjejev (DO)

Relacija med entitetama je 1:N, kar pomeni, da za vsako osebo lahko najdemo več zapisov pri entiteti fotodosje (več serij številke mikrofilmov).

Podatki so tudi v pretvorjenih datotekah urejeni po naraščajočih evidenčnih številkah (cr). Aplikacija omogoča »mehko iskanje« po indeksih: priim + ime, leto + mesec + dan + kraj, kraj + obcr + prim, kraj + obcp + priim. Mehko iskanje pomeni, da po iskanju npr. Plevel Darija, aplikacija prikaže prvi zapis, ki je logično večji od iskanega (če ni zapisa Plevel Darija, je pozicija lahko Plevel Darja, če ni ustreznega imena pa naslednji priimek, morda Plevelj).

Brez aplikacije pa so možne tudi poizvedbe, ki jih omogoča Dbase III+.

Podoben model je tudi pri podatkih drugega prevzema, le da ima entiteta fotodosje še oznako (F pri vseh zapisih) in vrsto (serijo oz. oznako mikrofilmov). Pri zadnjem prevzemu pa so bili podatki o začetni in končni številki dosjeja vključeni v entiteto oseba, kar pomeni, da so vsi posnetki za eno osebo v zaporedju; po številki je mogoče ugotoviti, v katero serijo posnetkov spada posamezen zapis. Naključno preverjanje podatkov drugega prevzema je pokazalo, da se podatek cr praviloma ujema s številko, odtisnjeno na originalno gradivo, besedila, ki bi se nedvoumno nanašala na osebo, o kateri so osebni podatki, pa nismo vedno uspeli najti. Vzrok za to bi lahko bile napake pri vnosu podatkov, pri samem vodenju dosjejev ali pri mikrofilmanju. Raziskovanje vzrokov pa bo verjetno delo za bodoče arhiviste ali raziskovalce z znanjem s področja informatike.

V Arhivu RS pa imamo tudi del podatkov iste centralne evidence, ki se nanaša na emigracijo, kulturbund, domobransko gradivo ter osebne dosjeje pokojnih državljanov (stanje iz leta 1995) in ustrezno Clipper aplikacijo, ki je bila leta 1994 izdelana na zahtevo Arhiva MNZ Republike Slovenije. Primerjava podatkov prvega prevzema DMB je pokazala ujemanje (nekaj naključno izbranih oseb). Poleg tega smo ob objavi podatkov na udba.net kopirali tudi obsežen del objavljene zbirke, ki bo raziskovalcem omogočala primerjavo podatkov iz različnih virov. Pred uporabo podatkov za statistične analize pa bodo morali raziskovalci preko analize vzorcev najprej ugotoviti, kakšna je verjetnost, da so v zbirko zajete vse osebe in kaj za rezultat statističnih obdelav pomenijo napake pri vnosu.

Poleg predstavljene vsebine so posamezni arhivisti skupaj s klasičnim gradivom prevzeli tudi druge manjše zbirke osebnih podatkov (npr. kadrovska evidenca zaposlenih v državni upravi). Hranimo jih v elektronski obliki in hkrati natisnjene na papir.

ZBIRKE OSEBNIH PODATKOV, KI SO NASTALE ZARADI OMOGOČANJA UPORABE ARHIVSKEGA GRADIVA

Najobsežnejša zbirka osebnih podatkov v Arhivu RS je nastala ob reševanju vlog za priznanje statusa žrtev vojnega nasilja. Podrobno je to zbirko in njen nastanek v

članku za 21. zborovanje ADS v Kopru opisala Metka Gombač¹⁰. Pomembna razlika med omenjeno zbirko in zbirkami, opisanimi do sedaj, je dejstvo, da se vpisani podatki v primeru, da ugotovimo možno nepravilnost,¹¹ ponovno preverijo v originalnem gradivu in v primeru napake vnosa popravijo, v primeru verjetne napake v gradivu pa se to dejstvo zabeleži v opombo.

Ko mi je bil leta 1994 predstavljen problem gradiva o žrtvah druge svetovne vojne in strank, ki so v našem arhivu množično iskale podatke, sem zahtevala celovito reševanje problematike. Izkušnje pri izdelavi programskega paketa Armida¹² in projektu Popis druga svetovna vojna med Julijci in Karavankami¹³ so pokazale, da je posledica programiranja brez poznavanja celote pogosto zapletena, počasna in neobvladljiva programska koda, ki nastane po večkratnem spreminjanju in nadgrajevanju aplikacije. Ker pa so se nerešene zadeve zelo hitro kopičile, sem pristala na postopno reševanje. Organizacija dela z vnosom podatkov o vlagatelju na Zvezdarski in podatkov o žrtvi na Kongresnem trgu ni optimalna, glede na razpoložljive kadrovske in tehnične možnosti pa edina možna.

Podatkovni model je zasnovan podobno kot pri prej opisani rešitvi za prevzete podatke. Entitete so: oseba, potrdilo in vloga. Entiteti oseba in potrdilo povezuje zaporedna številka zapisa (recno), potrdilo in vlogo pa šifra oz. številka zadeve. Proces reševanja vlog se začne na Zvezdarski, kjer se vpišejo podatki o vlagateljih in njihovi naslovi, vloge kurir dvakrat tedensko odnaša na Kongresni trg, kjer se podatki iz vloge primerjajo z zapisi v datoteki baza (entitete oseba) in datoteki izpisi (entiteta potrdilo) za osebe, za katere v prvi datoteki poizvedba ni bila uspešna. Iskanje podatkov je podprto z več indeksi, ki omogočajo v prejšnjem poglavju opisano »mehko iskanje«. Če tudi v drugi datoteki poizvedba ni uspešna, arhivistke preverjajo tudi v drugih možnih virih, ki v bazo niso zajeti. Vse rešitve se zapišejo v datoteko izpisi, katere nov del (zdaj le) vsakih štirinajst dni prenesemo na Zvezdarsko (delno računalniško podprto), natisnemo potrdila in nalepke z naslovi strank. Kopije vseh datotek se hranijo na strežniku (dostopne le tistim, ki jih potrebujejo pri svojem delu) in so redno varnostno kopirane (tudi tiste, ki se dopolnjujejo na Kongresnem trgu).

Kljub temu, da je rešitev v uporabi že več let in je imela tudi več popravkov, ima več pomanjkljivosti:

- ni ustrezne dokumentacije o rešitvi,
- ni uporabniškega priročnika,
- rešitev uporablja šifre in funkcijske tipke, ki niso nikjer pojasnjene,
- program za izdelavo potrdil uporablja ukaze oz. programski jezik tiskalnika, ki je preverjen le na enem tiskalniku.

¹⁰ Metka Gombač, *Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo II Arhiva Republike Slovenije in njegovo prilagajanje potrebam in zahtevam Zakona o žrtvah vojnega nasilja, Arhivi in arhivsko gradivo v času tranzicijskih sprememb, InfoArh / 21. zborovanje ADS, Koper 2003, str. 71-75.*

¹¹ *Ugotovljena možna nepravilnost lahko izhaja iz neskladja s podatki, ki jih navaja stranka, razlike med podatki, ki izhajajo iz različnih virov, sumljiva odstopanja (datumov, krajev), pogoste tipkarske napake (sosednje črke na tipkovnici ali napačen vrstni red črk).*

¹² *Armida, prva specializirana aplikacija za strokovno obdelavo arhivskega gradiva, ki se v ARS in v večini arhivov uporablja od leta 1989. V letih 1989-1991 ga je razvilo podjetje Armida, d. o. o. s programskim orodjem Clipper.*

¹³ *Projekt Gorenjskega muzeja Kranj, Jože Dežman, Darja Mlakar: Popis druga svetovna vojna med Julijci in Karavankami, Argo - revija za muzejska vprašanja, št. XXXI/XXXII, Ljubljana 1991.*

Zbirka podatkov je bila dopolnjena tudi s podatki o zaprtih v Begunjah. Podatke o prosilcih oziroma žrtvah smo v lanskem letu posredovali Mednarodni poizvedovalni službi (International Tracing Service) iz Bad Arolsna v Nemčiji. Na podlagi teh podatkov so naredili poizvedbe v njihovi zbirki in nam rezultate posredovali na več disketah z elektronsko podpisanimi podatki (rešitev s prostodostopno programsko opremo PGP¹⁴). Prejetih podatkov še nismo uspeli analizirati.

STROKOVNA OBRAVNAVA ZBIRK PODATKOV Z VIDIKA INFORMATIKE

Arhivsko gradivo pogosto vsebuje podatke, ki bi bili lažje obvladljivi s pomočjo informacijske tehnologije. Posamezne aplikativne rešitve pogosto niso prilagojene strukturam podatkov, ki izhajajo iz gradiva ali bi bili potrebni za lažjo uporabo gradiva. Bolj kot je rešitev univerzalna, večja je verjetnost, da bo z vidika posameznega problema zahtevala nepotrebno delo. Specializirane rešitve so pogosto nedokončane, grozi jim nevarnost tehnološkega zastaranja ter izgube podatkov in metapodatkov.

Odločitev za računalniško podporo je smiselna predvsem v primerih, ko z indeksiranjem po različnih ključih pridobimo nove možnosti iskanja in kontrole podatkov. Možnosti različnih iskanj so pomembne predvsem v primeru manjkajočih podatkov. Če na primer ne vemo, ali je priimek osebe enak dekliškemu in dekliškega priimka ne poznamo, iščemo po datumu rojstva. Zmanjšamo pa lahko tudi verjetnost, da nekega podatka ne bomo našli zaradi tega, ker je bil napačno vnesen v računalnik. Če na primer vemo, da se je nekdo vračal v domovino skupaj z bratom, lahko z iskanjem po centru in številki bratovega vpisa najdemo ustrezen zapis.

Odločanje o najprimernejši rešitvi je odgovorno delo, ki zahteva teoretično znanje in praktične izkušnje. Ker teoretično znanje s področja računalništva in informatike hitro zastari je nujno dodatno organizirano in samostojno izobraževanje. Nič ni tako praktičnega kot dobra teorija. Pomembne so predvsem lastne praktične izkušnje, vendar to ne pomeni, da nas ne smejo zanimati izkušnje drugih. Pomembno je čim širše razumevanje okolja, iz katerega izhajajo izkušnje in kritična presoja. Rezultat izkušenj so tudi razni mednarodni standardi, ki pa so marsikdaj zelo kompleksni in preveč poudarjajo formalne rešitve, ki se v praksi zelo težko uresničijo.

Nekaj napotkov, povezanih z izročanjem in prevzemanjem podatkovnih zbirk:

- vedno izdelamo tudi varnostne kopije podatkov,
- če je le mogoče na medije za prenos zapišemo tudi metapodatke,
- dodane vsebine za kontrolo prenosa naj bodo ločene, tako da je vsebina berljiva tudi brez teh dodanih vsebin,
- če je le mogoče, naj bodo zapisi urejeni po enoznačnem ključu,
- pred zapisom podatkov preverimo, kaj je prejemnik sposoben brati (medij in format),
- zapišemo število zapisov na posameznem mediju in skupno število.

Napotki, povezani z vzdrževanjem zbirk podatkov:

- varnostne kopije in varnostne kopije na drugi lokaciji,

---

¹⁴ Glej opombo št. 9.

- preverjanje uporabnosti izdelanih varnostnih kopij,
- občasne kontrole integritete zbirk,
- oblikovanje in preverjanje vseh možnih (logičnih) indeksiranj podatkov,
- ob nadgradnjah rešitev takoj ali čim prej prenesemo vse podatke,
- zagotavljanje kompatibilnosti z drugimi aplikativnimi rešitvami,
- preučitev pravnih vprašanj, povezanih z osebnimi podatki,
- občasni kontrolni izpisi statističnih podatkov in opažanj,
- vsaj dve osebi naj poznata model podatkov,
- čim bolj natančno naj bo določena odgovornost za podatke.

Pri odločitvah v zvezi z zbirkami podatkov se moramo zavedati, da ni dobrih in slabih odločitev. So le odločitve, ki jih razumemo in tiste, ki jih ne. Razumevanje odločitve je marsikdaj rezultat sodelovanja strokovnjakov iz različnih strok. Okoliščin, ki so bile razlog za odločitev, ni mogoče ponoviti, zato naj nam ne bo odveč zapisati, katere okoliščine smo preučili in kakšni so bili razlogi za te odločitve.

Podatki so naše bogastvo, ravnajmo z njimi odgovorno!

SUMMARY

PRACTICAL EXPERIENCES MADE BY CREATION, TRANSFER, STORAGE AND USE OF PERSONAL DATA COLLECTIONS

Due to the development of information technologies and its consequences on the society as a whole, the archives are daily faced with problems, which can only be solved by the use of new knowledge, adjusted organization and information technology support. In regard to personal data databases, such problems extend to the presentation of the institution in the Internet, introduction of e-commerce, transfer of electronic archival documents into archives, and databases that offer support for the use of archival holdings.

A possible solution of these problems must be based on the cooperation between archival and information science. It must include theoretical knowledge as well as experience in practice. As far as practical experience is concerned, the Archives of the Republic of Slovenia has quite a little, but the main question is whether they are able to take it into account. Greatly the emphasis is placed on backups, data control, connection to archival material on paper, descriptions of physical database models, abbreviations, and acquaintance with as well as recording of the circumstances under which individual solutions had been made. Also the personal responsibility for the data must be defined.

Darija Plevel, rojena Mlakar l. 1967 v Kranju. Po končani Kranjski gimnaziji, kjer si je pridobila naziv programerski tehnik je študirala na Fakulteti za elektrotehniko in računalništvo. V privatnem podjetju ARMIDA d.o.o. Kranj je bila zaposlena kot programer, od leta 1992 pa najprej kot strokovni sodelavec za arhivski informacijski sistem in kasneje kot sistemski administrator v Arhivu Republike Slovenije. Vodi razvoj informacijskega sistema, v zadnjem času pa se ukvarja predvsem s prenovo InfoArh. Ob delu je študirala na Fakulteti za organizacijske vede v Kranju, kjer trenutno pripravlja diplomsko na univerzitetnem programu.